Mircea Eliade – Diaristică şi soteriologie în *Jurnalul portughez*

Sergiu MICULESCU

Universitatea Ovidius din Constanța, Facultatea de Litere
Ovidius University of Constanta, Faculty of Letters
Personal e-mail: sergiu.miculescu@yahoo.fr

Mircea Eliade – The Portugal Journal as Soteriological Writing

This study makes a radiography of the 1941-1945 period, which Mircea Eliade spend in Lisbon, as cultural counsellor, after having left Romania (as it proved later, for ever), in April 1940, under extremely tense historical and political circumstances. I examine not only the writings he published during this time span--books and essays circulated both in Portugal and Romania—but also the genesis of his editorial projects, which would configure the author's later literary works and those on the phenomenology of religion. I closely scrutinise the trajectory of Mircea Eliade, who took great pains to distance himself from Romanian issues (in the 1930s, they had made him align himself with the Iron Guard), in order to construct his career as an internationally acknowledged writer. In the main, the reading grid by means of which I investigate the evolution of the writer is provided by the journal that Eliade kept throughout "the Portuguese period"; it remained quasi-unknown for about half a century, until the Humanitas Publishing House, Bucharest, decided to print it, in 2006, under the title The Portuguese Journal.

Keywords: journal, diaristic writing, Latinity, cultural propaganda, Salazar's revolution, nationalism, the Second World War, hermeneutics, subliminal message

Afirmația că memorialistica reprezintă un segment important al operei lui Eliade este un truism. Ieșim însă din sfera locurilor comune dacă spunem că jurnalul eliadian este grundul germinativ[1] din care emerge toată opera, ca și în cazul lui Eugen Ionescu, de altfel. Autenticiști și experimentaliști precoci, amândoi au, aproximativ la aceeași vârstă, tentația jurnalului. Ionescu scrie un Jurnal la șaisprezece ani, din care el însuși a publicat, în 1938, puține pagini,[2] în timp ce Romanul adolescentului miop s-a numit, într-o primă versiune, Jurnalul unui om sucit.[3]

Sorin Alexandrescu procedează la o rafinată ierarhizare a straturilor memorialisticii lui Eliade, ordonată pe o scală de zece niveluri.[4] Să spunem aici că Jurnalul portughez este singurul jurnal de nivel 0 („noncodificat intenționat", în termenii analizei citate) publicat până la această dată – simptomatic, la două decenii de la moartea autorului – , în timp ce textul integral al Jurnalului de același grad („Jurnalul general inițial") nu este, nu poate fi încă publicat, „conform unor dispoziții testamentare".[5] Corespondența nepublicată s-ar afla într-o situație analogă. Deducem că Eliade își ia măsuri (legitime) de precauție, când e vorba de publicarea unor pagini memorialistice referitoare la capitole sensibile, sentimentale sau ideologice, din biografia sa. Partea plină a paharului este că Jurnalul portughez ne pune în fața unui altfel de jurnal. Altfel nu numai pentru că este primul jurnal de „nivel 0" tipărit.

Jurnalul familiar până acum cititorului era Fragments d'un journal, publicat la Gallimard în 1973, unde Eliade, în descendență gidiană, ridică studiat cortina, pentru a ne da o amplă imagine asupra lecturilor, studiilor, călătoriilor, contactelor, reflecțiilor scriitorului și savantului deja celebru care era. Diaristul are, incontestabil, timp să regleze filtrele, să pună la punct „eclerajele", ține sub control cursul întâmplărilor, este relaxat. Consemnările se adaugă unele altora într-o cadență oarecum monotonă, conferințelor de la New

York și Amsterdam le urmează altele la Tokyo sau Ascona, ia dejunul cu Jung sau Denis de Rougemont, discută cu Henry Corbin sau Georges Bataille, corespondează cu Croce sau Etienne Gilson, totul într-o defilare previzibil ascensională a evenimentelor. Nimic nu pare a întrerupe șirul izbânzilor, chiar dacă autorul rezervă ultima din cele peste o mie de pagini ale Jurnalului (în ediția de la Humanitas) relatării episodului, intens marcat simbolic, al incendiului izbucnit în biroului său de lucru.

Tonalitatea Jurnalului portughez este alta și pentru că momentul istoric copleșitor nu-l lasă pe Eliade să țină un jurnal prea calculat. Pendula istoriei bate accelerat, iar diaristul n-are timp să ia distanță față de evenimentele notate gâfâit, livrate brut, esențializate. Chiar dacă pomenește în treacăt câte un dejun sau o „whisky party" la reședința vreunui ambasador, o face pentru a consemna reflecții. Episodul monden generează, de regulă, comentarii febrile, cu incidență fie culturală, fie existențială. Incidență care lipsește din destule pagini ale Jurnalului publicat in 1973. Inutil sa căutăm în Jurnalul portughez mențiонări de genul: „Sângele pe care îl simt câteodată în gură se datorează gingiei iritate. Într-adevăr, așa era. Dentistul decide pe loc extracția unui canin. Dar trebuie să iau penicilină. Și îi voi simți consecințele...[6] (3-4 august 1973). În Portugalia nu are timp de asemenea notații, deși consemnarea suferințelor fizice[7] concură funest cu înregistrarea șirului de catastrofe care se succed la fel de implacabil pe frontul de Răsărit, iar din primăvara lui 1944, cu boala Ninei.

Dacă notele de călătorie și paginile de jurnal indian cunosc o îndelungă „macerație"[8], Jurnalul portughez e scris în „priză directă", diaristul nu are răgazul necesar „codificării" evenimentelor, care îl ajung sistematic din urmă. Timpul trăirii și timpul mărturisirii se suprapun. Lectorul este și el antrenat într-o lectură „contra cronometru", în care avansează cu răsuflarea tăiată, senzație pe care doar Jurnalul lui Mihail Sebastian ne-o mai induce. Istoria, pe care Eliade o abhoră (și de care, aidoma lui Cioran e / se lasă sedus), îi impune un crescendo care atinge, în nu puține pagini, insuportabilul. Persecutați de temeri sensibil altele, asumând riscuri, și ele, diferite, Eliade și Sebastian se regăsesc în febrilitatea cu care consemnează stările limită la care aceeași Istorie îi supune, la mii de kilometri distanță (după ce distanțarea afectivă se consumase cu câțiva ani în urmă).

Studiind, încă din tinerețe, tehnicile de salvare în diferitele religii ale lumii, Eliade își aproprie virtuți soteriologice, pe care le va activa în momentele de cumpănă, iar „Portugalia" este unul major. Dincolo de scopul derivativ al oricărui jurnal, acestuia, mai ales, Eliade îi atribuie explicit o funcție terapeutică, vede în el un instrument de apărare împotriva neantului care îl amenință din toate părțile.[9]

Labirintul este figura care circumscrie cel mai pregnant zbuciumul scriitorului în anii războiului.[10] Contractul cu România este, încă, unul neclintit, în consecință își refuză cu îndârjire ispita desprinderii, care i-ar aduce / îi va aduce „vindecarea", Pentru moment este „în ochiul ciclonului". Nu este exclus (așa cum sugerează și Sorin Alexandrescu[11]) ca Eliade să fi „periat" Jurnalul de unele notații prolegionare,[12] însă miza ideologică îmi pare a fi clar subsumată pactului afectiv cu România. Termenii în care evocă atașamentul visceral de țara sa sunt, cu precădere, din registrul somatic: este „consumat până la măduvă", suferă în carnea sa[13] etc. În prima parte a Jurnalului, vechile răni sângerează încă abundent. Nu merge, ca Cioran, până la a declara: „Iubesc istoria României cu o ură grea"[14], însă, aidoma prienului său aflat la Paris, nu concepe iubirea de România fără combustie și furor. Cioran: „Va trebui o nebună intensificare a ardorii noastre pentru ca viața să devină foc..."; „Oricât ar vrea orgoliul și furia mea să integreze România..."[15]. Eliade: „Furioasa mea iubire de țară, naționalismul meu incandescent mă doboară."[16] (s.m.) Totul culminând cu afirmația care, mai mult ca sigur, va fi copios (răs) tălmăcită: „Dacă nu m-aș simți atât de român, poate aș putea să mă detașez fără greutate chiar în muncile mele impuse de împrejurări. Dar Corneliu Codreanu a făcut din mine un fanatic român."[17] Analizând fraza, Sorin Alexandrescu face câteva fine și necesare disocieri semantice, pentru a conchide: „...Eliade nu îl acuză pe Codreanu că l-ar fi îndoctrinat ca naționalist, nici nu se scuză de «fanatism» ca de un defect, ci mărturisește faptul mai curând ca o datorie morală: da, lui Codreanu îi datorez acest fanatism românesc, nimănui altcuiva, «el m-a făcut» așa. Expresia are sens de formare a identității proprii aproape în sensul în care un învățăcel s-ar referi la gurul său."[18] Oricum, faptul că Eliade n-a „remaniat" nota dovedește, cel puțin, probitatea de a mărturisi sec, fără glose pe margine, o filiație pe care înțelege s-o asume.

Drama care îl mistuie e agravată de neputința de a-și concepe destinul altfel decât în solidar cu cel al neamului său, cel puțin în tragedia care se întrevedea tot mai limpede după 1942. Îi trec prin minte tot felul de scenarii (premonitorii: plecarea în America, gloria) pe care, în fapt, nu le evocă decât pentru a le respinge: „Sunt însă român. De lucrul acesta nu mă mai pot desolidariza acum." sau: „...Ceea ce nu pot accepta, ceea ce nu pot asimila este tragedia neamului meu...Disperarea mea își găsește izvorul mai ales în acest destin românesc."[19]

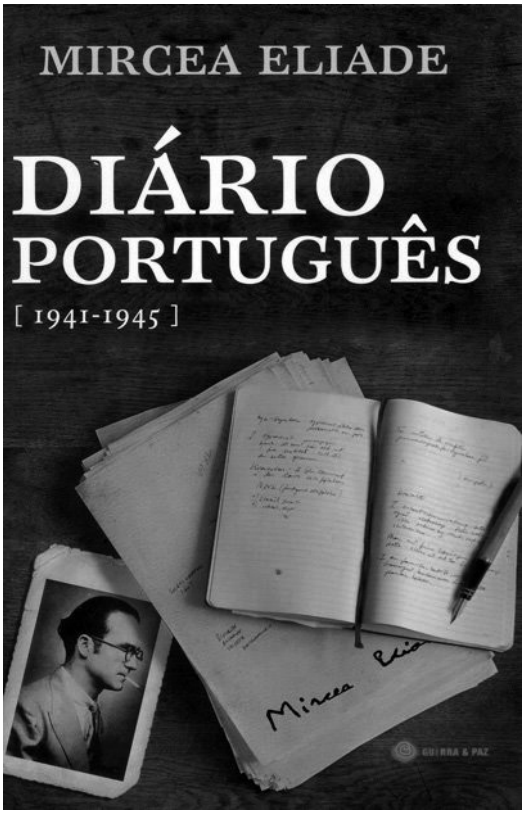
Iminența catastrofei însoțește ca un bas continuu paginile Jurnalului. Este Eliade (natural înclinat spre melancolie, pusă pe seama „moldovenismului" său)[20] excedat de umorile sale depresive în viziunea apocaliptică (lucrează chiar la un roman numit Apocalips) pe care o proiectează asupra României postbelice? Insistența cu care evocă pericolul rusesc, la tot pasul în Jurnalul portughez, este expresia unei rusofobii personale? Simple întrebări retorice, acum când știm că infernul pe care îl prevedea Eliade a prins

contur în chiar litera temerilor exprimate în Jurnal: „... îmi închipui cum vor pieri elitele românești, cum se vor suprima personalitățile, cum se vor deștăra sute de mii, poate milioane de români...”[21]

Eliade își cunoaște, pentru a o fi exersat îndelung, puterea de a se salva personal: „Pot și eu afirma că nu e durere personală pe care să nu o absorb în câteva ceasuri, nu e treagedie în legătură cu mine, insul, pe care să n-o depășesc în câteva zile.”[22] Până pe la jumătatea deceniului trecut, când nu era încă un „fanatic român”, nu-i era greu să-şi imagineze un alt destin decât cel românesc. O spune desluşit, oferindu-ne cu anticipație, la jumătatea sejurului portughez, soluția izbăvitoare („teoretizată” deja în Gaudeamus), la care va recurge după război: „De ce nu mă pot salva, ca acum zece ani, revendicându-mă de la alte pricipii și solidarizându-mă cu alt destin, mai grandios, mai universal?”[23] De românism nu se poate detașa acum, notează la 25 decembrie 1942. Acum, își suspendă dreptul de a căuta soluții, existența cotidiană îi e ritmată de „mersul operațiilor pe frontul rusesc”[24]

Jurnalul portughez, cea mai importantă operă a lui Eliade din anii războiului, este mai mult decât atât. Îl începe, în aprilie 1941, un om minat de îndoieli după „expulzarea” din Anglia, îl continuă, în Potugalia, același, torturat de frământări care ating paroxismul la sfârșitul lui 1944, odată cu moartea Ninei și tragedia României, și îl încheie un alt Eliade, eliberat, înseninat, pregătit de un nou început. În adâncime, Jurnalul portughez este exercițiul dureros de transformare interioară, gestația chinuitoare la capătul căreia se naște un „om nou”. Sterilitatea, seceta, chiar setea de sinucidere[25] erau semnul unei mutații de proporții, echivalente cu o (re)naștere de sine. Fascinat încă din adolescență de Un uomo finito al lui Papini, Eliade e nu mai puțin urmărit de adagiul latin Incipit vita nova. Un capitol din Romanul adolescentului miop poartă deja acest titlu.

În Jurnal ne relatează cum (nu) avansează lucrul la o vastă frescă, Viață nouă, începută la Londra. Ca și alte proiecte romanești, nici acesta nu se lasă scris, deși, precum Gide, ține, concomitent cu redactarea, un Jurnal al romanului „Viață nouă”. Simptomatic eșec! Ca și cum proiectul avortat cu acest titlu se va materializa nu scriptural, ci la nivelul metamorfozei scriitorului! Altfel spus, eșecul autorului romanului Viață nouă se convertește în izbânda aceluiași de a accede la o vita nova. După moartea Ninei, are sentimentul că e aruncat într-o nouă viață – de care, acum, nu știe încă nimic.[26] Foarte curând, va ști însă. Cele două săptămâni pe care le-a petrecut la Paris, în toamna lui 1943, în compania lui Cioran, dar și a unor Georges Dumézil, Paul Morand, René Grousset vor modifica substanțial alchimia interioară eliadiană. La 10 august 1943, menționează ipoteza plecării în America, pentru a o dezavua: „În America, după trei-patru ani, aș dobândi o glorie, un public și o avere considerabilă, dacă aș avea

inima destul de împietrită ca să renunț la românism pentru o altă cultură. Dar nu pot.”[27] Trei luni mai târziu va putea, urmarea unei „revelații” pariziene, consemnată la întoarcere: „La Paris, am aflat un lucru hotărâtor: că nu poți fructifica pe planul universal al științelor activând în cadrul limitat al unei culturi minore.”[28] Recitim fraza de mai sus și nu ne vine să credem! Ce întorsătură uimitoare, de la elogiul provinciei în dauna „superstiției” că numai marile metropole ale lumii sunt propice creației de anvergură („Poți deveni un foarte mare poet la Buzău.”)[29], într-un cunoscut articol din 1938 , și, doar cinci ani mai târziu, recuperarea temei favorite a prietenilor săi, Ionescu și Cioran: minoratul culturii române![30] E posibil ca Cioran să fi avut un cuvânt de spus în evoluția lui Eliade, mai ales că la Paris a fost „tot timpul cu Cioran. Orgie de paradox și lirism”.[31]

Chiar dacă scurtul sejur parizian a venit la finalul unor interogații despre cursul propriului destin, ce îl frământau de mai multă vreme, momentul de „ruptură” este explicit consecutiv călătoriei în capitala Franței. În noiembrie 1943, punctul de non-retour în cultura românească pare atins. De la optativul îndoielii, în nota din august („...dacă aș avea inima destul de împietrită...”), la perfectul compus al unei action accomplie, trei luni mai târziu, diferența de ton e majoră: „Am încheiat – pe plan științific și eseistic – etapa românească.”[32] Pe cale de consecință, „omul nou” care e Eliade își pregătește descinderea într-un „spațiu nou”, pe care pare a-l (re) descoperi: Europa! Siguranța de sine e formulată tot la perfectul compus: „M-am hotărât să «pătrund» în

Mircea Eliade

Sursă foto: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/59/Mircea_Eliade_young.jpg

Europa mai adânc și mai stăruitor decât am făcut-o până acum..."[33] Asta în 1943, pentru ca doi ani mai târziu, cu o lună înainte de plecarea în Portugalia, comentând situația geopolitică a momentului, să-și ordoneze prioritățile într-un echilibru atent dozat: „Toate acestea mă interesează în primul rând ca român, dar și ca european."[34]

Fantasmele românești nu dispar (persistă la Ionescu și Cioran, cu atât mai mult la Eliade, de departe cel mai „contaminat"), ci se mută în stratul mai adânc al ficțiunii. Ca și în cazul lui Cioran, Franța va fi tărâmul recâștigării luciditătii, al abandonării ispitelor utopice, „lustrație" începută la Lisabona. Odată cu arderea etapei românești, resorbția „demonilor trecutului" este încheiată. Căutătorul de Sens care este Eliade nu poate „citi" moartea Ninei decât ca stadiu în derularea scenariului inițiatic al propriului destin: „Plecarea Ninei va avea pentru viața care mi-a mai rămas un sens soteriologic."[35] Iar salvarea va fi punctuală la întâlnirea cu cel care tocmai ieșea din labirint. Nu spunea el, încă din prima parte a Jurnalului portughez, că nu e tragedie pe care să n-o depășească?

Crizele de melancolie par rămase în urmă, ca și Portugalia, al cărui bilanț „întotdeauna negativ"[36] îl face cu câteva zile înainte de plecare. Tot pe ultima pagină face un comentariu la zi al situației din țară. Concluzia e fără drept de apel: „Asta e tot ce-au învățat românii din războiul planetar...Să schimbe de stăpân."[37] Severitatea verdictului – într-o sintaxă deja franțuzească! – amintește intransigența cioraniană, semn al distanțării în judecarea „alor săi". Ieșit din l'épreuve du labyrinthe, ciclotimicul Eliade petrece ultimele zile într-o stare de exaltare...europeană! „Ducem pașapoartele la consulat... Îmi iau singur viza, mă prezint la ghișeu, aștept rândul – ca toți ceilalți fericiți muritori. Asta e viața mea. Asta e viața întregii Europe; dificultăți, penurie, răbdare, deznădejde înmuiată în optimism."[38] A doua zi, exultă: „Am luat viza. Timpul de ședere în Franța: illimité."[39]

Există însă o jubilație și mai intensă: reîntoarcerea la statutul de scriitor, după „uniforma" de funcționar de ambasadă pe care o purtase în ultimii ani: „Câtă bucurie să pot prezenta un pașaport pe care să stea scris: profesiunea – scriitor!"[40]

Dacă Eliade traversează indemn cercurile infernului și găsește nebănuite resurse de supraviețuire, e pentru că miza majoră care transcende totul este continuarea Operei, continuarea Creației. Reversul euforiei pe care o trăiește în săptămânile dinaintea plecării, este regăsita încredere de sine cu care pornește din nou la drum: „M-am așezat la birou și am reînceput lucrul. Aud din nou zgomotele orașului, după șapte luni în care timp nu auzisem decât ecoul valurilor. Am trăit șapte luni cu spatele întors la oraș, cu fața spre ocean. Mă reîntorc acum în lume. Îmi amintesc de toate plecările mele. Îmi spun că viața e făcută din ele."[41] Calmul „olimpian" e vizibil construit literar. Odată ieșit din labirint, scriitorul se reîntoarce la uneltele sale metaforice, reface pânza de păianjen a registrului liric, în care se încheia Romanul adolescentului miop, amestec de melancolie blândă și credință în izbândă.[42]

În Franța, ajunge alt Eliade, dezvrăjit de toate fantomele trecutului, într-o mizerie materială extremă, dar ducând în valiză primele trei sute de pagini din Prolegomene la o istorie a religiilor, viitorul Traité d'Histoire des religions, care va apărea la Gallimard, în 1949, în același an cu Précis de décomposition, al celuilalt defasci(n/z)at, prietenul său Cioran. Captivat de procesul de renovatio pe care l-a traversat, noul Eliade exclamă, la finalul Jurnalului, în două rânduri: Incipit vita nova. În ultima notă, à la manière de Chateaubriand, care, tot în ultima frază, ne comunică data și ora la care a încheiat Mémoires d'outre-tombe, Eliade, cu încă și mai multă acribie („Joi 13 septembrie, la 8.40, pleacă trenul spre Hendaya."), calculează perioada petrecută în Portugalia: „a opta parte din viața mea".[43] Ancorarea temporală, riguros consemnată (uneori maniacală la Eliade[44]), denotă perseverența de a-și incrusta momentele decisive ale propriului destin în arhivele incerte ale posterității, pe fundalul teroarei Istoriei, adică a Timpului.

Spre Paris, pleacă un Eliade convins că are de spus ceva mare.[45] Cu puțin timp înainte de plecare terminase singura proză scrisă în Portugalia: Un om mare!

Note:

1. Sorin Alexandrescu formulează „magmă textuală originară", Mircea Eliade, dinspre Portugalia, București, Editura Humanitas, 2006, p. 118.
2. Vezi Eugen Ionescu, Jurnal la șaisprezece ani, în Eu, ediție îngrijită de Mariana Vartic, cu un prolog la Englezește fără profesor de Gelu Ionescu și un epilog de Ion Vartic, Cluj, Editura Echinox, 1990, pp. 71-81. Unul din prietenii înfățișați de Ionescu sub numele de Mihail (Mircea?) amintește frapant portretul tânărului Eliade. Textul începe premonitoriu: „Eu și prietenii mei, Mihail și Sergiu, vom cuceri lumea", pentru ca, în paginile următoare, programul spartan al lui Mihail să evoce caricatural antrenamentele ascetice pe care „adolescentul miop" Eliade și le autoimpunea: „Mihail nu-și mai îngăduie nici un moment de libertate, afară de duminica după-masă, rezervată discuțiilor noastre, dar și pe acestea, le stabilește, dinainte, cu program. Se scoală la cinci dimineața. Se duce într-o odaie de baie neîncălzită, deschide fereastra, își scoate cămașa, deși, ades, zăpada intră în casă. Învață, gol, în frig, cîte două strofe din Luceafărul și le recită. Apoi, face o gimnastică violentă, cu mișcări inventate de el; are o carte de exerciții gimnastice, dar nu-l mulțumește: brațele el nu le întinde, le azvârle; mișcarea nu o face de zece ori cum scrie la carte, ci de o sută. Exercițiile durează trei sferturi de ceas și se încheie cu un duș glacial. Până la plecarea spre școală, bându-și ceaiul, repetă lecțiile. Ajunge la liceu pe jos, la opt fix, când sună, ca să nu piardă, inutil, nici o clipă. Toată lumea e uimită de puterea lui de concentrare, de memoria lui...în recreație scoate repede, de sub bancă, dicționarul italienesc și caietul de cuvinte, și învață. Învață, în afară de școală, două limbi singur... Și-a propus să nu citească nimic distractiv, nimic ușor, să nu se odihnească. Și nu se odihnește. Doarme cinci ore pe noapte...Se prepară pentru a cuceri lumea." (Eugen Ionescu, op.cit., p.75)
3. Vezi postfața lui Mircea Handoca la Mircea Eliade, Jurnalul adolescentului miop, București, Muzeul Literaturii Române, București, 1990, p. 222.
4. Sorin Alexandrescu, Mircea Eliade, dinspre Portugalia, p. 112 et passim.
5. Idem, p. 115.
6. Mircea Eliade, Jurnal, vol. II, 1970-1985, ediție îngrijită și indice de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas, 1993, p. 116.
...după care, câteva pagini mai încolo, ne reletează in extenso, cu terminologia specifică, suferințele sale stomatologice: „De dimineață, la dentist pentru extracția măselei. Una din rădăcini pătrunsese în sinus și doctorul W. astupă perforația cu un fel de alice din materie plastică. Nu-mi ascunde însă că există primejdia de a pierde „alicea". De aceea, îmi spune, timp de o săptămână nu trebuie să strănut sau să-mi suflu nasul. Când află că vom pleca în câteva zile la Palm Beach, îmi comunică mai multe nume de dentiști cu telefoanele respective." (20 decembrie, 1973). (Mircea Eliade, Jurnal, vol. II, op. cit., p. 140)
7. Insomniile și depresiile îl torurează într-un ritm halucinant: „În ultima lună, am avut uneori până la zece atacuri de nervi pe zi."; „Sunt zile când mă încearcă cinci-șase furtuni neurotice." (Jurnalul portughez, pp. 245 și 198).
8. India apare în 1934, deși, după cum spune chiar autorul, „multe din însemnările acestea au fost scrise între 1928-1931" (Mircea Eliade, Prefață la ediția a doua, în India, ediție îngrijită și prefață de Mircea Handoca, București, Editura pentru turism, 1991, p. 25), iar Șantier (roman indirect), în 1935. Sorin Alexandrescu dispune memorialistica indiană pe nivelul 4. (op. cit. p. 112).
9. Mircea Eliade, Jurnalul portughez și alte scrieri, prefață și îngrijire de ediție de Sorin Alexandrescu, studii introductive, note și traduceri de Sorin Alexandrescu, Florin Țurcanu, Mihai Zamfir, traduceri din portugheză și glosar de nume de Mihai Zamfir, 2 vol., București, Editura Humanitas, 2006, vol. 1, p. 313.
10. „Sentimentul că mă aflu, de multe luni, într-un labirint. Înaintez anevoie, neștiind încotro mă îndrept, dacă mă apropii de ieșire sau mă afund tot mai adânc." (Mircea Eliade, Jurnalul portughez, p. 347.)
11. Sorin Alexandrescu, Mircea Eliade, dinspre Portugalia, p. 120.
12. Au mai rămas câteva care probează o stingere lentă a vechii simpatii: „Războiul nostru nu e prezent la București. Aproape nimeni – în afară de legionari – nu-și dă seama ce ne-așteaptă dacă învinș anglo-rușii." (Mircea Eliade, Jurnalul portughez, p. 131.)
13. Mircea Eliade, Jurnalul portughez, pp. 249 și 162.
14. Emil Cioran, Schimbarea la față a României, București, Editura Humanitas, 1990, p. 42.
15. Idem, pp. 49 și 51.
16. Mircea Eliade, Jurnalul portughez, p. 102.
17. Idem, p. 156.
18. Sorin Alexandrescu, Mircea Eliade, dinspre Portugalia, p. 170-171.
19. Mircea Eliade, Jurnalul portughez, pp. 162 și 160.
20. La 21 de ani publică articolul sfidător intitulat Împotriva Moldovei, pentru ca în Jurnalul portughez să-și comenteze „moldofobia" drept o tentativă de exorcizare a demonului melancoliei: „...Moldova mă melancolizează până la neființă...tot ce am scris la Cuvântul împotriva «medelenismului» și «moldovenismelor» de orice formă avea înainte de toate un scop terapeutic: să mă tămăduiesc pe mine însumi de teribila melancolie în care-mi trecusem adolescența." (Mircea Eliade, Jurnalul portughez, pp. 122-123.)
21. Mircea Eliade, Jurnalul portughez, pp. 225-226.
22. Idem, p. 160.
23. Idem, p. 199.
24. Mircea Eliade, Jurnalul portughez, p. 162.
25. Idem, p. 227.
26. Idem, p. 269.
27. Idem, p. 209.

28. Idem, p. 216.
29. În continuare, din același articol: „E aproape uimitoare spaima noastră de «provincie», teama noastră că n-am putea «rezista» într-un mediu provincial, că n-am putea «crea» decât la București, la Paris, sau la New York." (Mircea Eliade, Provincia „ratează"?..., în Profetism românesc, București, Editura „Roza Vânturilor", 1990, vol. 2, pp. 212-213.
30. Altă temă, declinată de Ionescu și Cioran până la sațietate, handicapul de a te exprima într-o limbă periferică, o regăsim și la Eliade care, după un dejun cu Ortega y Gasset, resimte melancolia de a fi fost silit să se exprime într-o limbă fără circulație. (Mircea Eliade, Jurnalul portughez, p. 217.)
31. Mircea Eliade, Jurnalul portughez, p. 215.
32. Idem, p. 216.
33. Idem
34. Idem, p. 377.
35. Idem, p. 271.
36. Idem, p. 382.
37. Idem
38. Idem, p. 380.
39. Idem
40. Mircea Eliade, Jurnalul portughez, p. 380.
41. Idem, p. 369.
42. „Soarele se ivește din nou. Soarele se întunecă...Am revăzut atâtea lucruri...Am venit acasă. De acum va trebui să muncesc mult, să muncesc fără odihnă, să-mi istovesc crunt anii tinereții...Mansarda mea a rămas aceeași: blândă, singură, tristă...Plouă, plouă...Sunt fericit că în grădină plouă". (Mircea Eliade, Romanul adolescentului miop, op. cit. pp. 219-220.)
43. Mircea Eliade, Jurnalul portughez, p. 383.
Calcul (aproape) scrupulos matematic: 451 (de luni, cât trăise până atunci) : 55 (de luni, în Portugalia) = 8,20!
44. Spre exemplu, consemnarea morții Ninei: „Luni, 20 noiembrie, ora 12.30. Unsprezece ani și unsprezece luni (fără cinci zile) de la logodna noastră." (Mircea Eliade, Jurnalul portughez, p. 269)
45. Mircea Eliade, Jurnalul portughez, p. 216.

Bibliography:

Mircea Eliade, *Jurnalul portughez și alte scrieri / The Portugal Journal and Other Writings*, prefață și îngrijire de ediție de Sorin Alexandrescu, studii introductive, note și traduceri de Sorin Alexandrescu, Florin Țurcanu, Mihai Zamfir, traduceri din portugheză și glosar de nume de Mihai Zamfir, 2 vol., București, Editura Humanitas, 2006

Mircea Eliade, *Prefață la ediția a doua / Preface to the Second Edition*, in *India*, ediție îngrijită și prefață de Mircea Handoca, București, Editura pentru turism, 1991

Mircea Eliade, *Jurnal / Journal, vol. II, 1970-1985*, ediție îngrijită și indice de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas, 1993

Mircea Eliade, *Provincia „ratează"?... / Does the Province Miff Its Chance?...*, în *Profetism românesc / Romanian Prophetism*, București, Editura „Roza Vânturilor", 1990, vol. 2

Sorin Alexandrescu, *Mircea Eliade, dinspre Portugalia / Mircea Eliade, from Portugal*, București, Editura Humanitas, 2006

Cioran, *Scrisori către cei de-acasă / Letters Home*, stabilirea și transcrierea textelor de Gabriel Liiceanu și Theodor Enescu, traduceri din franceză de Tania Radu, ediție, note și indici de Dan C. Mihăilescu, București, Editura Humanitas, 1995

Cioran, *Schimbarea la față a României / Romania's Transfiguration*, București, Editura Humanitas, 1990

Mircea Handoca, posfață la *Mircea Eliade, Jurnalul adolescentului miop / The Short-Sighted Adolescent's Journal*, București, Muzeul Literaturii Române, București, 1990

Eugen Ionescu, *Război cu toată lumea / At War with Everybody*, Publicistică românească, ediție îngrijită și bibliografie de Mariana Vartic și Aurel Sasu, București, Editura Humanitas, 1992

Eugen Ionescu, *Jurnal la șaisprezece ani / The Journal of a Sixteenth Year Old*, în *Eu / I*, ediție îngrijită de Mariana Vartic, cu un prolog la Englezește fără profesor de Gelu Ionescu și un epilog de Ion Vartic, Cluj, Editura Echinox, 1990

Alexandra Laignel-Lavastine, *Cioran, Eliade, Ionesco. Uitarea fascismului / Cioran, Eliade, Ionesco, The Oblivion of Fascism*, traducere din franceză de Irina Mavrodin, EST-Samuel Tastet Editeur, 2004

Mac Linscott Ricketts, *Rădăcinile românești ale lui Mircea Eliade / The Romanian Roots of Mircea Eliade*, în românește de Virginia Stănescu, Mihaela Gligor, Olimpia Iacob, Irina Petraș și Horia Ion Groza, vol. 2, De la București la Lisabona / From Bucharest to Lisbon, 1934-1945, București, Editura Criterion Publishing, 2004

Sergiu Miculescu, *Cioran-Ionescu face à face / Cioran-Ionesco Face to Face*, Contanța, Editura Ex Ponto, 2005

Marta Petreu, *Ionescu în țara tatălui / Ionesco in His Father's Land*, Cluj-Napoca, Bibioteca Apostrof, 200

Tudor Vianu, *Scrisori către Tudor Vianu / Letters to Tudor Vianu*, II, 1936-1949, ediție de Maria Alexandrescu Vianu și Vlad Vianu, București, Editura Minerva, 1994

Florin Țurcanu, *Mircea Eliade, Prizonierul istoriei / Mircea Eliade, The Prisoner of History*, traducere din franceză Monica Anghel și Dragoș Dodu, cu o prefață de Zoe Petre, București, Editura Humnitas, 2005.